

Тема. Визначення понять гендерної педагогіки

Дослідник гендеру в педагогіці В. Кравець, використовуючи термін "гендер", має на увазі соціальний аспект міжстатевих стосунків, що визначається не біологічним походженням статі, а соціально-економічними та політичними умовами. Він відзначає, що на відміну від біологічної статі, яка є статичною категорією, гендер - "феномен, який особистість постійно створює своїми вчинками і поведінкою".

Гендерна педагогіка – це сукупність підходів, спрямованих на те, щоб допомогти дітям різної статі відчувати себе в школі комфортно, успішно підготуватись до статевої поведінки в сім'ї. Мета гендерної педагогіки – корекція впливу гендерних і сексуальних стереотипів на користь прояву і розвитку особистих нахилів індивіда. Основна ідея статевого підходу в освіті – в урахуванні специфіки впливу на розвиток хлопчиків і дівчаток усіх факторів навчально-виховного процесу (зміст, методи навчання, організація шкільного життя, педагогічне спілкування, набір предметів тощо). Гендерна педагогіка своєю сутністю приречена до постійного пошуку свого місця в трикутнику „культура – психологія – фізіологія”.

Гендерна педагогіка має свій понятійний апарат, тобто систему педагогічних понять, які виражають наукові узагальнення. Ці поняття називають категоріями гендерної педагогіки. До основних категорій належать: „гендерна соціалізація”, „гендерне виховання”, „гендерна освіта”, „сексуальна соціалізація”, „сексуальна освіта”, „сексуальне виховання”, „сексуальна культура”.

Гендерна соціалізація – це процес спрямованих і спонтанних впливів на особистість, що допомагає їй засвоїти норми, правила поведінки та установки відповідно до культурних уявлень про роль, становище й призначення статей у суспільстві, робить повноцінним чоловіком чи жінкою і прилучає її до усталеної системи гендерних ролей.

Гендерне виховання – процес, спрямований на формування якостей, рис і властивостей, що визначають необхідне суспільству ставлення людини до представників іншої статі, рівноправні соціальні взаємини статей. Вітчизняна педагогіка розуміє гендерне виховання як виховання особистості певної статі, а не сексуального партнера.

Гендерна освіта – це процес (просвіта) і результат засвоєння знань про стандарти психосексуальної культури, про системи гендеру того суспільства, в якому живе індивід. Гендерна освіта включає в себе: систематичне навчання, просвіту (тобто пропаганду й розповсюдження гендерних знань і гендерної культури), гендерну самоосвіту.

Сексуальна соціалізація – це процес організованих і стихійних впливів на особистість, що допомагає їй стати повноцінним чоловіком чи жінкою у міжстатевому спілкуванні і сексуальному житті, навчитись управляти своєю сексуальністю, підготуватись до сексуального партнерства.

Сексуальна освіта – це процес (просвіта) і результат ознайомлення школярів з фізіологічними, сексологічними, санітарно-гігієнічними та іншими знаннями з питань сексуальності та сексуальної взаємодії, репродукції та планування народжуваності.

Сексуальне виховання – це організований і цілеспрямований процес формування в дітей, підлітків і молоді розумного, здорового ставлення до сексуальності, репродуктивного здоров'я і сексуальних стосунків, гетерогенної сексуальної орієнтації та адекватної їм сексуальної поведінки.

Сексуальна культура – це вміння організувати і провести інтимне зближення з максимальним фізичним і психічним задоволенням для обох партнерів. Формування сексуальної культури орієнтоване, таким чином, на успішне вирішення проблем сексуального спілкування.

Для розуміння основних категорій гендерної педагогіки необхідно точно розмежувати поняття „стать” і „гендер”, оскільки останнім часом у науці чітко розмежовуються біологічні і соціокультурні аспекти відмінностей чоловічого і жіночого, пов'язуючи їх з поняттями статі і гендеру. „Сучасна

наука розрізняє біологічну репродуктивну стать – статус індивіда як самця чи самки – і соціальну стать як сукупність соціокультурних і поведінкових характеристик і ролей, що визначають особистий, соціальний і правовий статус чоловіка чи жінки у певному суспільстві”. **Стать** – інтегральне поняття, що об’єднує всю сукупність тілесних, фізіологічних характеристик, на основі яких людину вважають жінкою (дівчиною) чи чоловіком (хлопчиком). За визначенням сучасних американських сексологів У. Мастерс і В. Джонсон, слово „стать” часто використовують для позначення чоловічої чи жіночої особини (біологічного виду) чи відмінностей між репродуктивними здібностями чоловіків і жінок. Мова йде про поєднання геніталій з певним гормональним набором, що визначає здатність до прокреації. Можна виділити декілька рівнів статевої організації людини:

- генетична стать (певний набір генів);
- гонадна стать (залози внутрішньої секреції);
- морфологічна стать (зовнішні і внутрішні статеві органи);
- церебральна стать (диференціація мозку під впливом тестостерону).

Формування генетичної статі визначається наявністю хромосом. Генетична стать зумовлює гонадну (чи істинну) стать, що ідентифікується за основним показником статевої належності – гістологічною будовою статевої залози. Істинною її називають тому, що нею визначається гаметна стать, тобто здатність статевої залози утворювати сперматозоїди чи яйцеклітини, секретизувати специфічні статеві гормони. В свою чергу рівень і домінуюча спрямованість гормональних впливів визначає морфологічну (чи соматичну) стать суб’єкта, тобто будову його внутрішніх і зовнішніх статевих органів, а також вторинних статевих ознак.

Термін „гендер” вказує на соціальний статус і соціально-психологічні характеристики особистості, які пов’язані зі статтю і сексуальністю, але виникають у взаємодії з іншими людьми. Використовуючи поняття „гендер”, мають на увазі соціальний аспект стосунків статей, статево-ролеві стереотипи, розповсюджені в суспільстві, різноманітність проявів жіночої і чоловічої

поведінки, систему взаємин між жінкою і чоловіком, що визначаються не біологічною належністю до тієї чи іншої статі, а соціальними, економічними і політичними умовами.

Гендер – це не статична категорія (як, наприклад, біологічна стать), а феномен, який особистість постійно створює своїми вчинками і поведінкою. Складовою гендеру є психологічна стать, у межах якої дитина усвідомлює свою належність до тієї чи іншої статі. **Психологічна стать** – це ставлення людини до себе як до чоловіка чи жінки, усвідомлення й прийняття власної статевої належності, засвоєння стереотипів маскулінності та фемінінності. Психологічна стать поєднує в собі певні особливості генетичної, хромосомної статі та специфічні риси статі соціальної з її ідеальними уявленнями про справжнього чоловіка і справжню жінку. Ці індивідуальні для кожного з нас уявлення відтворюють нормативи конкретного історичного періоду і культури, національні, релігійні, сімейні традиції.

Поряд з поняттям „гендер” у наукових працях на цю тему використовуються і похідні від нього – гендерні стосунки, гендерні аспекти, гендерні ролі, гендерні фактори та ряд інших. Оскільки на сьогодні наукова термінологія ще не утвердилась, досить часто зустрічається еквівалент цих понять – „соціальна стать”, „соціальні відносини статі”, „соціостатеві ролі” тощо. Окрім цього, в курсі гендерної педагогіки використовуються наступні категорії:

Маскулінність – вираженість чоловічих психосексуальних і фізичних якостей. Це те, що додано до анатомії для отримання чоловічої гендерної ролі.

Фемінінність – вираженість жіночих психосексуальних та фізичних якостей і форм поведінки. По суті, маскулінність і фемінінність – це нормативні уявлення про соматичні, психічні і поведінкові властивості, характерні для чоловіків і жінок.

Сексуальність – сукупність психічних реакцій, переживань і вчинків, пов'язаних з виявленням і задоволенням статевого потягу. Сексуальність людини – це складова частина цілісної особистості, взаємозалежність її біологічних, психологічних, соціокультурних вимірів функціонування як

статевої істоти. Сексуальність людини виконує три функції: репродуктивну, гедоністичну і комунікативну.

Секс – це динамічна сторона сексуальності. Сексом називають активність за участю статевих органів та інших частин тіла; зазвичай ця активність приносить відчуття фізичної насолоди, а певні сексуальні дії, здійснені потенційно спроможним чоловіком і здатною до дітонародження жінкою, приводять до репродукції. У світлі теорії З. Фрейда стає зрозумілою необхідність сексу не лише для продовження роду і періодичної фізіологічної розрядки, але й для задоволення всіх функціональних потреб особистості (у спілкуванні, самореалізації та ін.).

Еротика – термін, що описує специфічно людську надбудову сексуальності: вищі емоції, уявлення, переживання, уяву, фантазії тощо. Еротика – це згуманізований варіант сексуальних проявів, що ґрунтуються на формах міжлюдського, міжстатевого спілкування.

Гендерна педагогіка як наука пов'язана з багатьма іншими науками, спирається на відкриті ними закономірності, використовує їх здобутки. Передовсім вона спирається на *гендерну соціологію* та *гендерну психологію*. Результати досліджень в галузі гендерної соціалізації приводять до висновку, що особливості жіночої і чоловічої статевої ідентифікації специфічно відображаються на становищі індивіда в суспільстві, його особистій і професійній долі. В цьому розумінні вони дуже важливі у відображенні процесів, що відбуваються в сучасному світі взагалі, в Україні зокрема. Проблеми гендерної рівноваги чи асиметрії соціальної стереотипізації у тому чи іншому соціумі вивчає якраз гендерна соціологія.

Гендерна психологія як складова соціальної психології вивчає особливості психології статей та намагається встановити джерела їх виникнення. Результати гендерно-психологічних досліджень сприяють більш успішному вирішенню проблем гендерної соціалізації.

Для всебічного обґрунтування змісту і шляхів сексуальної соціалізації необхідно знати основи *вікової анатомії та фізіології*, а також *сексології* та

сексології. Знання особливостей психосексуального розвитку вихованців на різних вікових ступенях їх становлення необхідне для встановлення правильного режиму навчально-виховної роботи і раціональної організації процесу соціалізації в усіх його ланках.

Для гендерної педагогіки важливі дослідження в галузі *психології сім'ї*, в яких питання факторів якості шлюбу, циклу розвитку сім'ї, ролевої структури сім'ї, розподілу влади між членами сім'ї, установок на шлюб і сім'ю, детермінант вибору шлюбного партнера і т. п. вивчаються відповідно до статевих уявлень, стереотипів маскулінності/фемінінності і статево-типових характеристик і моделей поведінки, що властиві реальним і потенційним шлюбним партнерам.

Гендерне виховання передбачає формування гендерної грамотності, мотивації щодо рівноправності участі жінок і чоловіків у суспільному житті та реалізації своїх прав і свобод, гендерної чуйності, гендерної толерантності, готовності адекватно реагувати на прояви сексизму у суспільстві. Мета гендерного виховання полягає не лише у формуванні правильного розуміння сутності моральних норм та установок у сфері взаємин статей, але й потреби керуватися ними в усіх сферах діяльності. У процесі гендерного виховання необхідно вирішити шерег конкретних педагогічних завдань, до яких відноситься формування: – соціальної відповідальності у взаєминах між статями, переконання, що і в сфері інтимних відносин людина не є незалежною від суспільства; – прагнення мати міцну, дружну сім'ю, що відповідає сучасним вимогам суспільства: рівноправність батька й матері в сім'ї, народження кількох дітей; свідоме і відповідальне ставлення до їх виховання як до свого обов'язку перед суспільством загалом, своїми батьками і дітьми; – здатності розуміння інших людей і почуття поваги до них не лише як до людей взагалі, але й як до представників чоловічої чи жіночої статі, здатності враховувати й поважати їх специфічні статеві особливості в процесі спільної діяльності; – здатності й прагнення оцінювати свої вчинки стосовно інших людей з урахуванням статевої належності,

виробляти поняття хорошого й поганого вчинку в сфері цих відносин; – усвідомлення себе представником своєї статі, що підтримує самооцінку і почуття самоповаги, впевненість і потенціал самореалізації; – необхідних навичок спілкування й взаєморозуміння, а також здатності приймати усвідомлені рішення в сфері міжстатевих стосунків; – уміння дружити і любити, досвіду нестатевої любові. Гендерне виховання необхідно здійснювати з використанням усіх традиційних засобів педагогічного впливу. Це такі: – своєчасна реакція дорослих на ті чи інші особливості поведінки дітей чи підлітків, їх взаємини з однолітками протилежної статі, емоційна оцінка цих особливостей; адекватна реакція на ті чи інші прояви сексуального розвитку дитини чи підлітка, що ґрунтується на розумінні того, що в їх розвитку є нормальним, а що – відхиленням від норми; – приклади правильного ставлення дорослих до представників іншої статі. Дорослі не повинні доводити до дітей свої конфлікти, не варто з'ясовувати в їх присутності свої стосунки і т. п. Приклади можуть бути взяті також з творів художньої літератури, кіно тощо. Для України особливого значення набуває питання формування гендерної культури школярів, тому що нинішня учнівська молодь у недалекому майбутньому стане головним людським ресурсом країни, та від рівня їхньої культури залежить існування й розвиток країни як правової та демократичної держави.